

ANTON SLODNJAK*

(1899—1983)

V letošnjih predpomladnih dneh (15. marca 1983) se je za vedno poslovil naš za-
služni član, akademik in upokojeni profesor za slovensko literarno zgodovino dr. Anton
Slodnjak. Dolžnost in spoštovanje do njegovega dela, posebej še do tistega, opravljene-
nega v okviru Slavističnega društva, nam vevata, da prvo besedo na današnjem
zborovanju posvetimo spominu moža, ki je v prvih petdesetih letih vodil naše društvo
kot predsednik, kakor ga je sicer še tudi pozneje zavzeto podpiral pri številnih nje-
govih zasnovah in podjetjih. Ker smo se zbrali v mestu, katerega okolišu pripada
njegov rojstni kraj (Bodkovci pri Juršincih v Slovenskih goricah), namenjamo našo
uvodno besedo tudi Slodnjakovi povezanosti z njegovim izvorom, z njegovo rodno
deželo.

Najprej kolikor mogoče na kratko o delu društva v času njegovega predsedovanja.
Ker je bil Slodnjak istočasno predstojnik slavističnega oddelka na ljubljanski fakul-
teti, je bila organizacija društvenih zadev precej tesno povezana z delom na oddelku.
Spominjamo se, kako se je v imenu društva poslavljajal od velikega jezikoslovca Frana
Ramovša 1952 (objavljeno v Slavistični reviji) in kako topla je bila njegova spomska
beseda za zagrebškim profesorjem Antunom Barcem l. 1955 (na seji društva). V analih
društva stoji zapisano, da je Slodnjak predsedoval Slavističnemu društvu štiri leta:
1951—1953 in 1954—1956 (ko je bil na občnem zboru v Novi Gorici izvoljen za častnega
člana). Naslednje golo naštevanje dejstev, vezanih na leta Slodnjakovega predse-
dovanja, naj ob požitivni spomina ponazori, kako intenzivno se je društvo tiste čase
zaposlovalo v več smereh, zlasti še v skrbi za šolski pouk in za pripomočke pri tem
pouku, pa tudi pri proslavah, namenjenih širšemu občinstvu. Tako: Vrazove svečanosti
na Cerovcu (s Slodnjakovim slavnostnim govorom) 1951 — proslava štiristoletnice
slovenske knjige v Ljubljani (prim. Drugi Trubarjev zbornik) in v Velikih Laščah,
jeseni istega leta — poživitev slavističnega tiska (Klasje, Slavistična knjižnica) — orga-
nizacija skupinske izdave velike, Matičine literarne zgodovine, I/1956 — nadvse uspe-
lo množično slavistično zborovanje v Mariboru 1954 (obj. Pogovori o jeziku in slovstvu,
Slodnjakov uvodni referat Delež Stajerske v slovenski književnosti) — sodelovanje
pri proslavi 60-letnice slovenske moderne, spomladi 1955 — jugoslovanski slavistični
kongres (»posvetovanje«) na Ohridu, maja 1955 — mednarodni slavistični sestanek
v Beogradu, sept. 1955 (z referatom o slovenski literarni zgodovini po l. 1945) — izid
prve številke Jezika in slovstva, jeseni 1955 (s Slodnjakovim sestavkom o Slavističnem
društvu) — proslava stoletnice Aškerčevega rojstva v Šmarju pri Jelšah, spomladi
1956 (s Slodnjakovim govorom) — občni zbor v Novi Gorici (z odkritjem spomske
plošče dr. Karlu Štreklju na Gorjanskem). Društvu je prof. Slodnjak rad prikočil
na pomoč, kadar koli se je pozneje obrnilo nanj: brez želje po izčrpnosti podatkov
navajam vsaj njegov delež na zborovanju v Dolenjskih Toplicah jeseni 1957 (govor
v dolenjski Kostanjevici) in pozneje v Kranju 1969 (kot delovni predsednik), govoril je
na prošnjo mariborskih slavistov tudi pri odkritju plošč dr. Plešiču na rojstni hiši
v Iljaševcih ob 100-letnici rojstva ali v podobnem primeru pri Dajniku v Crešnjevcih
pri G. Radgoni 1973 (česar so se letos pri svečanosti na istem kraju navzoči posebej
spomnili). V spominu je ostalo tudi njegovo vodenje slavističnih ekskurzij v Nemčijo
in Avstrijo. In naj spomnim na naše zadnje pogovore z njim, na večeru, prirejenem
v počastitev 80-letnice prof. Janka Jurančiča, dec. 1982. Takrat smo v domači slavi-
stični družbi imeli v besedi s prof. Slodnjakom tudi naš današnji zbor v Ptujju.

Vsi, ki so se vsaj kakšenkrat pobliže srečali s profesorjem Slodnjakom, vedo, kako
elementarno je bil navezan na svojo rodno deželo. Mož, ki je bil v stikih z ljudmi
nemalokdaj raskavo odrezav in kot branilec svojega dognanja polemično zagnan, je
postal ob podobi Slovenskih goric človeško neposreden in naklonjeno dovzeten. Obisko-
valci Slovanske knjižnice se bodo morebiti spomnili razstave, ki jo je pripravil prof.

* Spomska beseda, posvečena A. Slodnjaku na slavističnem zborovanju v Ptujju
6. okt. t. l. Za podatke o življenju in delu gl. (v slavističnem tisku): L. Legiša, Petdeset-
letnica dr. A. Slodnjaka, SR 1949, str. 138—40; J. Pogačnik, Slodnjakova bibliografija
(do konca l. 1969, ob profesorjevi 70-letnici), SR 1969, št. 2, str. 465—84; pomembnejši
življenjski podatki (do l. 1977), ob 80-letnici, JiS 1978/79, št. 8, str. 510—12.

Mahnich ob njegovi osemdesetletnici, in na tej razstavi fotografije treh bratov Slodnjakov, značilno si podobnih po postavi in obrazu in gotovo tudi po navezanosti na svoj rod in na svojo zemljo. Vem, kako je profesorja presunilo, ko je prvi med njimi nenadno umrl. Pestoval je svojo žalost, ne da bi veliko govoril o njej, le po po očeh in izrazu obraza je bilo mogoče sklepati, kako v dno duše je bil prizadet. Podobno, ko je na vrhu moči kot žrtev prometne nesreče preminil njegov sin, igralec Tone. (Njegovemu spominu je posvetil zadnjo svojih literarnih zgodovin, *Obraze in dela slovenskega slovstva*, 1975.)

Slodnjakova navezanost na rod in dom je črpala iz tiste zraslosti z zemljo, ki se je v njem, v nadarjenem kmečkem otroku, prebudila že, ko se je začel zavedati sebe in sveta okoli sebe. Spojila se je z ljubeznijo do slovenske besede in do knjige. Tej mladosti in idealom te mladosti, ki so bili ljudsko, narodno in kulturniško razvneti, je ostajal zvest vseskozi: v pisanju, ki je bilo pogosto ubrano na zavest pripadanja stvarni zemlji, četudi ga je misel o vzvišenosti umetnosti dvigala iznad realnih okvirov; v uporu proti stvarnem, ki jih v mestnem okolju ni mogel vskladiti z resnico primarnega sveta.

Kako je bil Slodnjak navezan na rodno deželo, na Slovenske gorice in na štajerski svet ob Dravi, se je kazalo zgovorno tudi v njegovem znanstvenem delu. Prvo večje zunanje znamenje tega zanimanja je že njegova disertacija o Davorinu Trstenjaku, domačinu iz Kraljevca pri Vidmu (Svetem Juriju) ob Ščavnici, markantni pojavi slovenskega kulturnopolitičnega razvoja v drugi polovici prejšnjega stoletja. Kako malo upoštevana in malo znana je bila takrat kljub Macunu in Karlu Glaserju slovenskoštajerska književnost, gledana iz slovenskega središča! Janko Glazer je v oceni knjižne izdaje Prijateljjevih Duševnih profilov slovenskih preporoditeljev (1955, prva objava LZ 1921) avtorju upravičeno oponesel, da ta v tej sijajni in miselno nadvse bogati knjigi ni dovolj zajel obilnega literarnega dogajanja, ki so mu bili nosilci naši Stajerci (»To, kar se o preporodu na Štajerskem omenja mimogrede v zvezi s Princem, je na vsak način premalo. Modrinjak ... bi bil zaslužil pač več ko samo omembo pod črto.« — CZN 1938, str. 50.) Prijatelju v opravičilo bi bilo mogoče reči toliko, da je knjižna izdaja pravzaprav le ponatis revialne objave iz začetka dvajsetih let, pa tudi v tem primeru imamo opraviti z razširjenim konceptom avtorjeve disertacije iz njegovih mladih let (ko Prijatelj štajerskih snovi niti obvladal ni in ko so bile te, pred ustanovitvijo mariborskega Časopisa, precej slabo obdelane). Huje kot pri Prijatelju pa je to, kar se dogaja v naših dneh v imenu nekih hiperestetskih ali kdo ve kakšnih izmišljenih razlogov, da so npr. avtorji šolskega literarnega učbenika tam v šestdesetih letih popolnoma obšli Modrinjaka in Jarnika (da drugih imen niti ne navajam) in da je bil prvi upoštevan pesnik na tej strani Trojan (gledano s štajerske strani) šele Anton Aškerc. Tudi v najnovejših šolskih berilih ni položaj niti drugačen niti boljši.

Slodnjak štajerskih piscev ni le proučeval, marveč jih je enakopravno in polnovredno včlenil v slovenski literarni razvoj. V tem je njegova trajna zasluga. To je storil prvič v *Pregledu slovenskega slovstva* (1934), v knjigi, napisani z mladostnim zanosom, v bujnem prekipevanju idej: »Slovenska kultura, ki sicer na eni strani razodeva toliko snovnih in vsebinskih sorodnosti, in celo izposojenosti, se nam pri smotnejši preiskavi kaže kot popolnoma svojevrsna reakcija in edinosmiselna ustvaritev in poustvaritev slovenske duševnosti v snovi in vsebini evropske kulture.« V poglavju o ilirizmu je ob Vrazu poskušal začrtati tipiko panonskega človeka, ki ga je primerjal z dinarskim in osrednjoslovenskim »noriškim« (Pisma o slov. književnosti, Slovenec 15. febr. 1934): »V duhovnem pogledu je najtipičnejše za panonskega človeka, da je sovražnik samote. Njegova vzrojljiva duša, ki vedno niha med dvema skrajnostma, je še otroška, zaupljivost in radovednost jo gonita v družbo, nikdar ne more molčati, v najhujši bolesi in v največjih radostih se mora izpovedati, v samoti pa poje in govori sama s sabo.« V Slodnjakovi prvi knjigi so štajerski pisci v glavnem zastopani ustrezno svoji literarni in kulturnozgodovinski vlogi. Slomšek s svojim krogom je dobil celo poglavje, medtem ko je avtor Modrinjaku dodelil pravo mesto šele v zadnji knjigi, v *Obrazih*.

Profesorju Slodnjaku gre tudi priznanje, da je pravično, to je prost predsodkov oddelil mesto Stanku Vrazu kot pesniku v slovenščini. Za zagrebško akademijsko izdajo (ur. A. Barac) je pripravil knjigo Stankovih slovenskih verzov, jih hkrati prvi temeljiteje opredelil in ovrednotil.

Ni treba poudarjati, da se Slodnjak niti najmanj ni predajal kaki regionalni vasezaverovanosti in da je ob vsej ljubezni do pokrajinskega znal ohraniti poln smisel

in občutek za literarne pojave v slovenskem obsegu v celem. Pravzaprav je bil vseskozi zaposlen z izrazitimi središčnimi temami (Prešeren), tako da se je k štajerskim temam, kakor koli so ga sicer mikale in pomenile njegovo prvo ljubezen, vračal bolj priložnostno. Tako je npr. pripravil za mariborsko slavistično zborovanje l. 1954 uvodno predavanje o deležu Štajercev v slovenski literaturi. Predavanje predstavlja Slodnjakov izvirni pogled na specifično mesto štajerskih piscev, ki ga ti zavzemajo v slovenski celoti. Med njegovim prvim ukvarjanjem s to temo in tokratnim razgledovanjem se je seveda nabralo že več ožjih in širših obdelav (omenimo naj vsaj Legišev prikaz Modričnjaka v razpravi o slovenskem pesništvu med Pisanicami in Kranjsko Čbelico, 1938), tako da je bil Slodnjakov prijem sam po sebi gotovejši. Upošteva je kulturnozgodovinske določilnice razvoja na slovenskem Štajerskem je s poslušom beležil tipiko pokrajinskega liričnega čuta, njegovo razliko v umevanju melodioznosti glede na naše osrednje pokrajine. V tem smislu je — za razliko od Prešerna — priznaval neke izrazne kvalitete tudi Volkmerju: »... v nekaterih Volkmerjevih pesmih... je toliko preproste, a tople resničnosti, da ne moreš misliti pri branju na estetske grehote in dialektične robosti... temveč da moraš slediti otroško preprosti (pesnikovi) misli in naravnemu vrstjenju njegovih vsakdanjih podob, ker čutiš, da je pesmar ljudsko pristen in nazoren.«

Nazadnje se je prof. Slodnjak oddolžil starim narečnim vzhodnoštajerskim pesnikom še pri prirejanju (za tisk) in tekstovnem dopolnjevanju Gspanovega Cvetnika slovenskega umetnega pesništva do srede XIX. st. (1978, 1979). Na prošnjo Slovenske matice je kljub številnim drugim delovnim obvezam in neodložljivim lastnim konceptom iz pietete do pokojnega prijatelja prevzel ureditev in dopolnitev in tako rešil izdajo, ki danes in za nadalje velja kot srečna predstavitev starega, tudi vzhodnoštajerskega pesništva.

O literarnoidejnih in metodoloških stvareh Slodnjakovega zgodovinopisja nam v našem okviru ne gre govoriti. Vendar naj bi vsaj opozoril na besede, napisane že proti koncu, kot nekak obračun njegove dolgotrajne delovne izkušnje in raziskovalno napete dejavnosti. Pisec je bil precej kritičen do samega sebe: »... da je avtorjev — žal nedoseženi — cilj ali ideal — slovstvena zgodovina, ki bi bila slovenska in evropska, estetska, a tudi zgodovinska in socialna, idejna in stilna. Njene končne oblike seveda ne more izoblikovati noben avtor... Zato si je izbral tudi on skromnejši cilj: preštudirati temeljno in pomožno gradivo, preučiti ga estetsko, filološko in historično ter ugotavljati v leposlovnih delih podobe in elemente lepote, čustva in razuma.« (Obrazi in dela... 1975). Na te besede bi bilo mogoče navezati celo razpravo, mi se zadovoljimo s tem, da rečemo: Nasproten larpurlartizmu, doktrinarstvu in utilitarizmu je Anton Slodnjak obravnaval in vrednotil literarna dela, ugotavljajoč pri tem njihovo nacionalno, družbeno in etično funkcijo. Predvsem pa je v literarnih izročilih iz preteklosti iskal razodevanje slovenskega duha v njegovi specifični danosti in časovni pogojenosti.

Na koncu mi prihajajo na misel verzi Slomškove pesmi z naslovom *Drava*, ki jo je profesor Slodnjak iz rokopisa objavil v drugem Cvetniku. Dvajsetletni celovski bogoslovec jo je posvetil svojemu pesniškemu vzorniku Urbanu Jarniku. Dvajsetkitično štirivrstičnico o Dravi, ki jo imenuje »slovenska mati«, končuje mladi pesnik z naslednjima verzoma:

... dokler srce mi bo znalo,
bodem spletal tebi venc.

Preneseno na današnji jezik in na našo besedo o pokojnem profesorju Slodnjaku ti stavki pomenijo:

Naj bo njegov spomin med nami živ in trajen!

Stefan Barbarič
Slovenska knjižnica
v Ljubljani